

РЕЦЕНЗІЇ

Загальна бібліографія Подкарпаття
(Уклали: Микола Лелекач і Іван Гарайда).-Ужгород, 2000.

Восени 2000 р., через півстоліття після першого видання, вийшло друком друге, факсимільне видання "Загальної бібліографії Подкарпаття" М.Лелекача і І.Гарайди. Вітаючи видання і визначаючи заслугу видавця В.Падяка все ж повторим зауваження І.Сенька про те, що видання фінансувалось УжНУ, а тому мало вийти під його грифом.

Нашу увагу привернула післямова В.Падяка "Трагічна доля фундаментальної бібліографічної праці Підкарпаття: огляд віднайдених архівних матеріалів", що, як на нас, не лише хвилює рядом політично-ідеологічних упередженостей і фактологічних неточностей, а й написана тенденційно. Так, для В.Падяка Закарпаття, як колись, так і нині, залишається лише Підкарпаттям. Щоб переконатись у цьому, досить поглянути на заголовок і в тексті післямови. Й автор лише один раз назвав наш край Закарпатською Україною (так його називали місцеві комуністи в 1944-1945 рр.), але жодного разу не вжив назви Карпатська Україна. Це й не дивно, бо В.Падяк, слідом за комуністами, русофілами і випівніми прихильниками політичного русинства звинуватив оточення А.Волошина в тому, що воно не виявило антипатій до гітлеризму. Дивно, що ще й нині знаходяться автори, які пересмикуючи факти, звинувачують оточення А.Волошина в прихильності до фашизму, не хочуть бачити тогочасної геополітичної ситуації, не хочуть й чути про те, що це оточення вело боротьбу за створення Української держави. Дивними ці звинувачення виглядають ще й тому, що угорський режим 1939-1944 рр. В.Падяк жодного разу не обізвав фашистським, окупаційним, чи хоча б авторитарним. Зате оточення А.Волошина... Що це, як не чергова спроба тихої "наукової" компрометації не лише оточення А.Волошина, а й всієї Карпатської України.

Сказавши "А", В.Падяк мусив сказати й своє злощасне "Б". Його суть зводиться до того, що в часи угорської окупації Карпатської України діяльність українофілів нібито (М.Т. - не української національно свідомої інтелігенції) "...не заперечувалась, а особливо після амністії від 27 червня 1939 р.". Але ж це брехня! Всім відомо, що з березня 1939р. до грудня 1940р. на Закарпатті загинуло аж 4,5 тис. чоловік. Очевидно вони

Зелений ліс, село в долині
Між горами миле лежить,
Нанаслось сонце в полонини
Піднялось вгору і геть летить

Мова поезії – українська літературна, не “майже тотожна з українською”.

“Виправляючи” сам себе, далі В.Падяк твердить, що вигадані ним “помірквані українофіли” “... не ганьбилися вживати місцеву говірку як основу для формування літературної мови русинів Подкарпаття”. Врешті-решт, викручуючись як вуж, В.Падяк вичивив з себе задля чого городив весь пліт. А городив він його через “літературну мову русинів”. При цьому він змовчав, що така мова завжди творилась на вимогу іноземних властей (чехословацьких і угорських). Саме вони законодавчими актами й адміністративними заходами творили і запровадили таку мову. Це добре знає В.Падяк, але йому, очевидно, дуже близька ідея прихильників сучасного політичного русинства з його потугами творення русинської літературної мови, русинської нації і т. ін.

Для чого потрібно В.Падяку? Очевидно для того, щоб довести, що в Закарпатті не було жодного українського національного руху, не було Карпатської України, а були лише “українофіли” з А.Волошином і оточенням, яке симпатизувало гітлеризму. З такої позиції й випливає його наступне твердження про те, що в умовах заборони радянською владою “закарпатського націоналізму” місцеві діячі літератури позбавленні “русинства”, впилися в українську літературу, стали поміркваними, але “українськими націоналістами”. Отже совєти заставили всіх бути українцями, як твердить з публікації до публікації М.Макара. Нині за це твердження проголосував й В.Падяк. До 1945 р. в нашому краї українців не було, а були лише “українофіли”. До них В.Падяк відніс О.Маркуша, М.Лелекача, Ф.Потушняка, Ю. Сташниця, Л.Дем’яна, А.Ворона, К.Галаса, В.Пішана-Косівського та всіх, хто друкувався на сторінках видав ПОН. Для автора післямови всі вони лише “українофіли”. Що йому до того, що М.Лелекач у листі до Ф.Потушняка від 22.04.1941 р. писав: “Ми маємо п’ятно на голові: От хитрий хахол”, тобто відніс себе і свого друга до українців. Для В.Падяка вони лише русини-українофіли. До них автор післямови відніс

репресувались і винищувались не як українофіли, а як українські патріоти, тобто націоналісти. Так як В.Падяк, пишуть лише ті, котрі не хочуть визнати, що в часи угорської окупації всі українські видання, всі українські організації, навіть етнічним “українці”, були заборонені, не хочуть знати і чути про масові чистки від “небажаних елементів”, роботу “комісії з благодійності”, масові втечі молоді краю до Совєтського Союзу (1939-1940рр.), тотальну мадяризацію народної освіти і т.ін. Знаходяться ж журналісти й “науковці” у ФРН, які пишуть, що гітлерівські концентраційні табори – це вигадки єврейської і комуністичної пропаганди. А чим ми гірші? Ми ж також можемо писати, що репресії і злочини угорського окупаційного режиму – вигадка.

Не заперечуючи прогресивної роботи ПОН, зокрема виданої праці в ньому І.Гарайди і М.Лелекача та їх оточення, висвяжую перебільшенням твердження В.Падяка про те, що вони створили умови “...для гармонійного розвитку творчої інтелігенції краю, яка ... активно долучилася до роботи по вивченню, збереженню та збагаченню руської культурної спадщини”. Без сумніву, що І.Гарайда відіграв визначну роль в тому, щоб народовецький культурний рух не виник і в умовах угорської окупації. Але ж не буде заперечувати В.Падяк того, що угорські власті використовували ПОН і для того, щоб заперечити єдинокровність українців Закарпаття, Галичини і Наддніпрянщини, культивувати “угро-русинізм”. Це визнає навіть “батько” сучасного політичного русизму П.Магочі. Гортаючи видання ПОН, можете зустріти у них чимало публікацій колабораціоністського та українофобського характеру. Саме тому вважаємо перебільшенням твердження В.Падяка про те, що в ПОН було створено умови “для гармонійного розвитку інтелігенції краю”.

У передмові В.Падяк кілька разів звертається й до проблеми видав ПОН. І тут проявилася його непослідовність. В одних випадках він визнає, що у “Зорі” і “Літературній неділі” “...переважає місцева лексика, морфологія, синтаксис – майже тотожні з українською мовою”, що місцева творча інтелігенція у своїх публікаціях використовувала й українську мову. Для прикладу наведемо уривок із поезії Ф.Потушняка “Хата та млинок”, що була опублікована в 1943р. в “Зорі”. При цьому повністю зберігаємо мову і стиль автора поезії:

навіть члена ОУН В.Маркуся, бо той вмістив кілька своїх публікацій на сторінках видань ПОН. Що це? Незнання чи свідоме перекручення фактів, їх інтерпретація в угоду новітнього політичного русинства?

В.Падак сам себе загнав у глухий кут і щоб вийти з нього він поставив у заслуги ПОН зближення позицій прихильників "... русинської свідомості та поміркованих українофілів". Зверніть увагу - не руської, а русинської свідомості, бо "русська" - означає давньоукраїнська. Що ж до твердження В.Падака про генерацію письменників, яких виховало ПОН на "руськості" в умовах "політичної мадяризації", та це явне перебільшення і перекручення фактів. Чому ж В.Падак говорить лише про "політичну мадяризацію" і жодним словом не прокоментує про політику насильницької національно-культурної мадяризації і денационалізації українців Закарпаття. Явним перебільшенням заслуг ПОН є й те, що він до його вихованців відніс Ф.Потушняка, Л.Дем'яна, О.Маркуша, Ю.Станиця, А.Ворона, В.Піпаша-Косівського, М.Бараболо та інших, котрі стали відомими письменниками і поетами ще в чехословацьку добу, коли ПОН не існувало. Щодо Ф.Потушняка, то він як поет, письменник і вчений однозначно формувался в українському гімназійному і університетському середовищі. На його формування, як вченого і письменника, мали вирішальний вплив І.Панькевич, О.Колесса, В.Пачовський та ін. З листа І.Керчі до Ф.Потушняка від 25.05.1941 р. дізнаємось, що закарпатські русофіли ставились до Федора Михайловича як до "...нашого талантливого поета і ученого работника по украинской культурной линии", а не русина чи українофіла.

Ми могли б навести ще кілька тенденційних тверджень В.Падака. Наведемо лише одне з них про те, що нібито русофіли, не співпрацюючи з ПОН, формували в суспільстві антифашистські настрої. Не будемо коментувати цього явного перебільшення. Цікаво б дізнатися чим керується В.Падак, замовчуючи той факт, що в нашому краї антифашистські настрої формували ще й комуністи та українські націоналісти.

Цікаво, чим керувався молодий, без сумніву здібний, науковець і видавець В.Падак, подаючи до "Загальної бібліографії Подкарпаття" М.Лелекача і І.Гарайди таку тенденційну післямову. Не наважусь твердити, що він не знає фактів, які навіть я. Очевидно відповідь слід шукати в бацьці

"політичного русинства", що вразили недоволених своїм становищем колишніх хворобливо амбітних, партійно-комсомольських висуваних.

М.П.Тиводар